

Dr. Marta Licardo, dr. Janja Batič, dr. Dragica Haramija

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta

IGRE ZA PO POTI IN DOMA: SPODBUJANJE STARŠEV K SKUPNIM AKTIVNOSTIM Z OTROKOM ZA RAZVIJANJE BRALNE PISMENOSTI V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Games on the Go and at Home: Encouraging Parents to Participate in Shared Activities with Children to Develop Reading Literacy in Preschool Years

IZVLEČEK

V prispevku predstavljamo pomen spodbujanja bralne pismenosti in družinske pismenosti. Poudarimo, kako pomembno je, da starši doma z otroki izvajajo različne aktivnosti, s katerimi spodbujajo k branju, ter navedemo nekatera gradiva, ki so lahko staršem pri tem v pomoč. V nadaljevanju predstavimo idejno zasnovo gradiv, ki so namenjena staršem, v obliki plakatov, na katerih so zbrani napotki in predlogi aktivnosti, ki jih lahko starši izvajajo z otroki za spodbujanje gradnikov bralne pismenosti. Opis idejne zasnove in vsi procesi, ki so se ob tem odvijali, kažejo na to, da je treba pri pripravi tovrstnih gradiv upoštevati perspektive različnih strokovnih področij, iskati konsenze in rešitve ter da nastanek takšnih gradiv zahteva multidisciplinaren pristop in timsko sodelovanje različnih strokovnjakov. Gradivo namreč združuje znanja s področja jezika, multimodalne pismenosti, umetniškega področja in področja družboslovja. Namen priprave jedrnatega in učinkovitega gradiva je, da bi z njim dosegli čim večje število staršev ter jih spodbudili, da izvajajo kratke, igrive aktivnosti z otroki.

Ključne besede: bralna pismenost, družinska pismenost, starši, predšolska vzgoja

ABSTRACT

The article draws attention to the significance of increasing reading and family literacy. It stresses the necessity of parents engaging in various activities with their children to promote reading and provides some resources to help them do so. In what follows, we offer a conceptual design of resources for parents in the poster format and directions and suggestions for activities to promote the building blocks of reading literacy. The description of the conceptual design and all the processes occurring in the process has shown that the development of such materials necessitates including various professional perspectives, seeking consensus and solutions and that creating such materials requires a multidisciplinary approach and collaboration of different professionals. The content integrates knowledge in language, multi-modal literacy, the arts and social sciences. The materials are short and effective to reach as many parents as possible and encourage them to engage in short pleasurable activities with their children.

Keywords: reading literacy, family literacy, parents, early childhood education

UVOD

Razvoj bralne pismenosti in predbralnih veščin otrok je zelo pomemben že v predšolskem obdobju, saj sta branje in bralno razumevanje veščini, ki ju potrebujemo vse življenje. Bralno razumevanje je povezano s šolskih učenim uspehom in napredkom otrok na različnih področjih (Cunningham idr., 2009; Pečjak in Gradišar, 2015). Branje v najširšem smislu je ključnega pomena za napredek posa-

meznika in družbe (Haramija, 2018). Bralna pismenost je pojem, ki vsebuje štiri dejavnosti (poslušanje, govorjenje, branje, pisanje) in je vseživljenjska dejavnost, za razvoj katere smo pri otrocih odgovorni njihovi odrasli, starši in pedagoški delavci.

Predšolski otroci pridobivajo prve izkušnje z bralnim gradivom najprej doma, ko berejo skupaj s starši, sorojenci in drugimi člani razširjene družine. Izjemno pomembno pri

tem je, da starši doma izvajajo medgeneracijske bralne aktivnosti, ki jih lahko definiramo kot družinsko pismenost. Družinska pismenost je temelj bralne pismenosti (Haramija idr., 2017). Gre za branje vseh vrst gradiv (leposlovja, informativne literature in otroške periodike), kjer je pomembna obkroženost otroka z bralnim gradivom, model odraslega, ki bere, in sama aktivnost branja, ki naj predstavlja prijetno, varno, ljubečo izkušnjo za otroka (Haramija idr., 2017).

Aktivnosti, ki jih izvajajo starši doma z otroki z namenom spodbujanja branja in veščin, povezanih z branjem, so lahko zelo različne. Npr. starši, ki pogosto berejo svojim otrokom, ne poročajo, da jih tudi eksplicitno učijo bralnih veščin (Senechal idr., 1998), zato je pomembno, da vzgojitelji in učitelji skušajo vplivati na to, kakšne interakcije, aktivnosti naj izvajajo starši doma z otrokom. Raziskave kažejo, da je branje zgodb doma pomemben napovednik kasnejših bralnih veščin otroka (Adams, 1990; Bus idr., 1995), hkrati pa tudi, da je neposredno poučevanje staršev o pismenosti ali pa razvijanje pismenosti prek iger prav tako pomembno (Senechal in LeFevre, 2001; Evans idr., 2000).

PRIROČNIK ZA STARŠE

V projektu V objemu besed je nastala knjiga Razvijanje družinske pismenosti: priročnik za starše (Haramija idr., 2017), kjer avtorice opišejo različne možnosti in podajo napotke za starše, kako spodbujati porajajočo se pismenost, kako izbrati kakovostno slikanico, kako naj bo odrasli bralni zgled otroku ipd. Priročnik predstavlja odlično izhodišče za starše, ki želijo spodbujati otrokove bralne veščine in pismenost s konkretnimi napotki, hkrati pa na različne načine predstavlja pozitivne vidike in koristi skupnega družinskega branja ter kaj lahko odrasli še storimo, da bo otrokovo branje uspešnejše. Tovrstni priročniki predstavljajo tudi nekaj temeljnih smernic za vzgojitelje in učitelje, ki želijo svetovati staršem, kako naj berejo z otrokom doma.

Naslednji primer, kako lahko spodbujamo starše k izvajanju aktivnosti, povezanih z razvojem bralne pismenosti, ki ga bomo podrobneje opisali v nadaljevanju, je priprava različnih kratkih informacij v obliki plakatov ali zloženek, ki jih lahko vzgojitelji dajo roditelju v roke in tako dosežejo predvidoma večje število staršev, ki bodo pripravljeno gradivo prebrali in ga tudi uporabili. Zato smo se v projektu OBJEM odločili, da pripravimo takšno gradivo. S plakati želimo opozoriti na to, da se bralna pismenost razvija na vsakem koraku in pri vseh dejavnostih, s katerimi se otrok sreča v vrtcu ali učenec in učenka šoli (formalno učenje), v okviru interesnih dejavnosti (neformalno učenje) in v družinskem okolju zlasti kot neformalno učenje. Pismenosti se otrok torej ne uči le pri jezikovnih predmetih, temveč na vseh področjih dejavnosti v vrtcu in vseh predmetih v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju ter v vsakdanjem življenju z uporabo veščin bralne pismenosti.

KAKO SMO PRIPRAVILI KRATKE NAPOTKE ZA SPodbujanje BRALNE PISMENOSTI ZA STARŠE DOMA

V projektu OBJEM (ZRSŠ, 2016–2022) so nastala izhodišča, ki vključujejo devet gradnikov bralne pismenosti (govor,

motiviranost za branje, razumevanje koncepta bralnega gradiva, glasovno zavedanje, besedišče, tekoče branje, razumevanje besedil, odziv na besedilo in tvorjenje besedil, kritično branje). Gradniki, podrobneje so predstavljeni v znanstveni monografiji **Gradniki bralne pismenosti** (2020, dostopno na spletu), so predstavljali teoretični okvir za pripravo napotkov za starše. Gradnike bralne pismenosti razumemo kot temelj branja vseh vrst gradiv na različnih področjih, vsak gradnik lahko razvijamo kot del celote, primerni so za otroke vseh starostnih obdobij, od predšolske vzgoje do konca srednje šole, razvijamo jih sistematično, procesno skozi daljše obdobje, ob tem pa upoštevamo razvoj, predznanje, potrebe in posebnosti vsakega otroka (Haramija in Ivanuš Grmek, 2020).

Temeljna ideja, kako pripraviti napotke za starše, je bila, da oblikujemo plakate za starše, ki bi temeljili na vključevanju vseh gradnikov ter bi vsebovali kratke napotke, ideje za starše, kako lahko prek iger, izštevank, besednih ugank in podobnih aktivnosti spodbujajo otroka pri razvoju bralne pismenosti. Pri zapisu aktivnosti smo imeli v mislih predvsem vsakodnevno skupno preživljanje časa staršev in otrok, ko so doma, na poti, v čakalnici, v trgovini ali kjer koli, kjer lahko izvajajo tovrstne aktivnosti. Poudarek je predvsem na kratkih, igrivih dejavnostih, zato smo gradivo poimenovali Bralna pismenost – igre za po poti in doma.

V **prvi fazi** smo morali nekatere gradnike združiti, saj je že samo dejstvo, da gre za devet različnih teoretičnih okvirjev, pomenilo, da je treba vsebine združevati. Tako je nastalo šest različnih enot, ki so vsebovale predloge aktivnosti, v katerih so združeni vsi gradniki (razen gradnika tekoče branje, ki za predšolske otroke še ni relevanten). V **drugi fazi** smo iskali primere aktivnosti za starše, ki so vključevali besedne igre, ideje za popestritev dnevne rutine, napotke za razvoj govora, branja, aktivnosti, povezane z umetnostjo, napotke za oblikovanje bralnega okolja, kako in kam otroku usmeriti pozornost ob branju, kako biti dober poslušalec, kako se pogovarjati o prebranem, o učenju več jezikov itd. V **tretji fazi** smo analizirali vse zapisane ideje in izluščili tiste, za katere smo predvidevali, da jih bodo starši lahko izvajali in razumeli njihov pomen, ne da bi jim bilo treba dodatno pojasnjevati, čemu je namenjena posamezna aktivnost. V **četrty fazi** smo v dogovoru z ZRSŠ in vodjo projekta poiskali oblikovalca in ilustratorko ter se dogovarjali, v kakšni obliki in kako se bo gradivo pripravilo ter kako bo dostopno staršem in vzgojiteljem v vrtcih. Ožji projektni tim Pedagoške fakultete UM je intenzivno prispeval pri vsaki fazi nastajanja gradiva. Plakati imajo dva naslovnika: OTROKE, ki so jim namenjeni zlasti dialogi kot igrivo spoznavanje bralne pismenosti, in ODRASLE, ki so jim namenjena besedila o razvoju, pomenu, metodah dela za čim uspešnejšo bralno pismenost otrok. V nadaljevanju predstavljamo plakate, ki so nastali kot rezultat tega procesa. Plakati so prosto dostopni na spletu tukaj: <https://www.zrss.si/digitalna-bralnica/objem/>

Plakat **Kako spodbujamo otrokov govor** se povezuje z dvema gradnikoma, in sicer s 1. gradnikom, govor, ki predstavlja zmožnosti nebesednega in besednega sporazumevanja ter otrokov razvoj jezikovnih zmožnosti, in s 5. gradnikom, ki vključuje glasovno zavedanje, npr. prepoznavanje glasov, tvorjenje novih besed z enako glasovno osnovo. Na plakatu so nasveti za starše, ki nakazujejo, v kakšnih okoliščinah in socialnih situacijah starši lahko spodbujajo otrokov govor. Prav tako so zapisani načini,

Kako spodbujamo otrokov govor

► SLIKA 1: Plakat – kako spodbujamo otrokov govor

Kako spodbujamo motiviranost otrok za branje

► SLIKA 2: Plakat – Kako spodbujamo motiviranost otrok za branje

Studia politologica iuridica Societatis Scientiarum in Romaniae serie II Societatis Scientiarum iuridicarum

2023 | št. 4-5 | VZGOJA & IZOBRAŽEVANJE 51

► SLIKA 5: Plakat – Kako spodbujamo razumevanje prebranega pri otrocih

► SLIKA 6: Plakat – Branje širi obzorja

kako naj to naredijo (uporaba prvega in zadnjega glasu, glaskovanje, zlogovanje, s pomočjo ugank, z uporabo besednih iger, ki vključujejo glasove, pri katerih imajo otroci pogosto težave z izgovorjavo ipd.). Ilustracije smiselno dopolnjujejo besedilo s prikazom kratkih dialogov med starši in otroki, kjer se lahko prepoznajo načini, ki sicer niso eksplicitno zapisani v navodilih za starše. Na primer: širjenje besedišča, uporaba izštevank, razlaga novih pojmov, igra z iskanjem prvega glasu.

Plakat **Kako spodbujamo motiviranost za branje** se povezuje z 2. gradnikom bralne pismenosti, ki predstavlja interes za branje, pozitiven odnos do branja različnih vrst besedil in bralno samoučinkovitost mladih bralcev. Ključna sporočila za starše na tem plakatu so vezana na ustvarjanje bralnega kotička doma, da bi bil čas za skupno branje prijeten in sproščujoč. Zapisana navodila starše usmerjajo, da naj z otrokom berejo vsaj 10 minut na dan ali toliko časa, kot lahko otrok ohranja pozornost. V ilustracijah so predstavljene nekatere možnosti dodatnih aktivnosti ali pogovorov ob branju z otroki. Denimo, da se ob branju starši lahko pogovarjajo tudi o moralnih in etičnih vprašanjih, da lahko mlajši otroci berejo s starejšimi sorojenci, da lahko otroci prebrano ali pripovedovano besedilo ilustrirajo, da lahko poslušajo zvočne pravlјice itd.

Plakat **Kako beremo** se povezuje s 3. gradnikom bralne pismenosti, ki osvetljuje pomen razumevanja koncepta bralnega gradiva, zlasti pomen multimodalne pismenosti, poseben poudarek je na razumevanju in sestavljanju različnih kodov sporočanja za celostno branje raznolikih besedil. Navodila za starše usmerjajo k osmišljeni uporabi bralnih gradiv (spoznavanje bralnega gradiva preko platnice, vezni listov, notranje naslovnice), k spoštljivemu odnosu do bralnih gradiv, kar je podprto tudi z ilustracijami. Prav tako je na plakatu prikazano, kako spodbuditi otroke k lastnemu ustvarjanju bralnih gradiv, razumevanju poteka zgodbe, kako starši razložijo nova spoznanja ali kako na bolj zabaven način (npr. z ugankami) otroku približajo branje. Plakat prikazuje knjižnico kot javni in vsem dostopni prostor, kjer so shranjena bralna gradiva z vseh področij dejavnosti.

Plakat **Kako otrok spoznava nove besede** se povezuje s 4. gradnikom, ki vključuje glasovno zavedanje, npr. prepoznavanje glasov, tvorjenje novih besed z enako glasovno osnovo, in 5. gradnikom, ki vsebuje razvoj razumevanja pomena besed in njihove uporabe pri sprejemanju in tvorjenju besedil; širjenje in usvajanje besedišča za uspešno branje z razumevanjem, učenje in sporazumevanje.

Na plakatu je več napotkov za starše, ki so vezani na odnos odraslega do otroka, katere priložnosti lahko starši izkoristijo, da bi otroka učili novih besed (povzemanje pogovora, vključevanje branja pri vsakodnevnih opravilih, spodbujanje otroka k rabi vljudnostnih izrazov, opisovanje pojavov ali predmetov z uporabo pridevnikov, uporaba besed ali besednih zvez z enako glasovno osnovo, poimenovanje predmetov, pojavov, znakov in simbolov ipd.). Ilustracije nakazujejo še uporabo stopnjevanja, uporabo besed z enako glasovno osnovo ter kako spodbudimo otroka k izražanju v različnih socialnih situacijah.

Plakat **Kako spodbujamo razumevanje prebranega pri otrocih** se povezuje s 7. gradnikom, ta predstavlja sistematično razvijanje branja z razumevanjem (ozaveščanje procesa branja ob uporabi različnih bralnih strategij), pri čemer je poudarek na neumetnostnih besedilih, v zadnjem

času pa izhaja vedno več knjig, ki povezujejo informativno vsebino z leposlovno formo (pripovedna informativna literatura). Navodila starše spodbujajo k pogovoru o prebranjem, da starši preverijo otrokovo razumevanje, povezujejo prebrano s predznanjem in izkušnjami otroka ter zastavljajo konkretna vprašanja, s katerimi lahko to dosežejo. V desnem kotu zgoraj so navedeni Bloomova taksonomija in primeri glagolov, ki so lahko staršem v pomoč pri oblikovanju vprašanj. V levem kotu zgoraj so navedeni osnovni kognitivni koncepti, ki naj bi jih otrok usvojil pred vstopom v osnovno šolo in so lahko staršem prav tako v pomoč pri vodenju pogovorov z otroki. Ilustracije z dialogi smiselno dopolnjujejo besedilo in nakazujejo na vrste vprašanj, ki lahko prispevajo k razumevanju bralnih gradiv. Hkrati pa bi morali odrasli opaziti mejo med realnim in fantastičnim svetom, ki je s potko natančno začrtana.

Plakat **Branje širi obzorja** se povezuje z 8. gradnikom, poimenovanim odziv na besedilo in tvorjenje besedil, ki predstavlja tvorjenje ustreznih in smiselnih govorjenih in pozneje pisnih besedil o prebranem, o uporabi prebranega v novih situacijah in o razvijanju veščine pisanja ustreznih besedil. Prav tako se ta plakat navezuje na 9. gradnik, kritično branje, ki za predšolsko obdobje vključuje prepoznavanje temeljnega sporočila zgodbe, vlogo glavnih akterjev ter izražanje lastnih mnenj o besedilu. Na plakatu navodila starše spodbujajo k pogovoru o različnosti ljudi, navad, kultur, opozarjajo na predsodke in stereotipe, vrednote in tabuizirane teme. Zapisi opozarjajo na vzroke in posledice, predvidevanja, presojanja ter spodbujajo gledanje, poslušanje in prebiranje vseh vrst tiskanih in drugih gradiv. Starši naj bi otroke v predšolskem obdobju spodbujali tudi k pripovednemu, likovnemu, gibalnemu, plesnemu ali dramskemu uprizarjanju branih besedil, kar smiselno prikažejo tudi ilustracije.

Vsak izmed zgoraj prikazanih plakatov je likovno umeščen v specifično okolje, ki je značilno za preživljanje skupnega časa staršev z otroki, kar implicitno nakazuje tudi na to, da lahko predbralne in predopismenjevalne veščine v predšolskem obdobju razvijamo na vsakem koraku, v različnih socialnih situacijah.

Pri zasnovi plakatov smo izhajali iz ugotovitve, da je plakat multimodalno besedilo oz. multimodalni sestav, saj vsebuje različne kode sporočanja. V našem primeru smo združili jezikovni in vizualni kod sporočanja, pri čemer se informacije ne ponavljajo, ampak se dopolnjujejo. Vizualni del plakata predstavlja kakovostna ilustracija, ki bralca/gledalca nagovarja na različnih ravneh (posredovanje informacij, dopolnitev besedila in motiviranje za branje). Avtorica ilustracij je priznana slovenska ilustratorica Suzi Bricelj.

Način upodobitve je tesno povezan z likovno govorico ilustratorja, zato izbira ilustratorja ni bila prepuščena naključju. V našem primeru smo vedeli, da mora biti ilustracija zelo pripovedna (ilustrator mora prevesti pomembne elemente iz pripravljenega besedila v podobo) in hkrati ponuditi »zgodbo«, s katero se lahko identificirajo starši in otroci. Pri zasnovi »zgodbe« je imela ilustratorica prosto pot, saj je predlagane aktivnosti prevedla v konkretne situacije, v katerih se znajdejo starši in otroci. Edini napotek avtoric besedila je bil, naj bodo ilustracije vključujoče glede na različnost ljudi (različna starost likov, različna etnična pripadnost, raba gibalnih pripomočkov ipd.). Ilustratorica je določila in oblikovala like, njihove fizične

lastnosti, medsebojne odnose, definirala prostor ipd. S tem je ustvarila razpoloženje in je pomembno vplivala na to, ali se bodo bralci/gledalci v ilustraciji prepoznali ter se tako identificirali z upodobljenimi liki ali ne. S tem je tudi pomembno vplivala na to, ali jih bo gradivo spodbudilo in ga bodo uporabljali ali pa k predlaganim dejavnostim ne bodo pristopili. Zato je pomembno, da ilustrator izhaja iz sodobnega prostora in časa, se izogiba stereotipnih upodobitev (npr. mama s predpasnikom, oče na kavču pred televizorjem, deklince v rožnatih oblekicah) in upodobitvi predmetov, ki niso del izkušnje sodobnih otrok (npr. stacionarni telefon, zelena šolska tabla). Skozi ilustracijo slika družbo sodobnega časa (različne generacije, različna etnična pripadnost) in spodbuja inkluzijo (v ilustraciji se prepoznajo tudi otroci, ki nosijo očala, so gibalno ovirani itd.).

SKLEP

Priprava tovrstnih gradiv za starše je zahteven proces, saj zajema interdisciplinarno sodelovanje različnih strokovnjakov, ki morajo doseči konsenz o gradivu in skupaj poiskati najboljše rešitve glede na pogoje. V prvi vrsti so bile potrebne rešitve, kako strokovno vsebino na poljuden način približati staršem, da jo bodo razumeli kot uporabno in da jih bo gradivo motiviralo za izvajanje predlaganih aktivnosti z otroki. Naslednji izziv je bil oblikovanje besedila in celotne zasnove ter iskanje likovnih rešitev. Navsezadnje pa je bil pred nami tudi izziv, povezan z materialnimi stroški oz. kako na optimalen, kakovosten način doseči čim večje število vrtcev in staršev, saj so bila sredstva omejena. Vsi vključeni smo do zdaj uspešno premagali vse izzive in upamo, da bomo s takšno pobudo pridali delček mozaika razvoja bralne pismenosti predšolskih otrok pri nas.

VIRI IN LITERATURA

Adams, M. J. (1990). *Learning to read: thinking and learning about print*. MIT Press.

Bus, A. G., van Ijendoorn, M. H., in Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: a meta analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of Educational Research*, 65, 1-21.

Cunningham, A. E., Zibulsky, J., Stanovich, K. E., in Stanovich, P. J. (2009). How teachers would spend their time teaching language arts: The mismatch between self-reported and best practices. *Journal of learning disabilities*, 42 (5), 418-430.

Evans, M. A., Shaw, D., in Bell, M. (2000). Home literacy activities and their influence on early literacy skills. *Canadian journal of experimental psychology*, 54, 65-75.

Haramija, D. (2018). Zakaj je bralna pismenost pomembna. V N. Ulčnik (ur.), *Slovenščina na dlani 1*. Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.

Haramija, D. idr. (2017). *Razvijanje družinske pismenosti V objemu besed: priročnik za starše*. Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.

Haramija, D., in Ivanuš Grmek, M. (2020). Gradniki bralne pismenosti. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: Teoretična izhodišča* (str. 5-28). Univerza v Mariboru Univerzitetna založba.

Haramija, D. (2017). Uvod. V D. Haramija (Ur.), *V objemu besed: Razvijanje družinske pismenosti* (str. 1-7). Univerza v Mariboru Univerzitetna založba.

Pečjak, S., in Gradišar, A. (2015). *Bralne učne strategije*. ZRSŠ.

Projekt OBJEM, ZRSŠ (2022). Pridobljeno dne 10. 5. iz <https://www.zrss.si/projekti/projekt-objem/>

Senechal, M., in LeFevre, J. (2001). Storybook reading and parent teaching: links to language and literacy development. *New directions for child and adolescent development*, 92, 9-22.

Senechal, M., LeFevre, J., Thomas, E. M., in Daley, K. E. (1998). Differential effects of home literacy experiences on the development of oral and written language. *Reading Research Quarterly*, 33, 96-116.

Vseh šest plakatov najdete na povezavi <https://www.zrss.si/digitalna-bralnica/objem/>

